

Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Τόμ. 18 (2021)

**Η συνθετότητα στην έκφραση και επικοινωνία:
Εισαγωγικό σημείωμα.**

Μαρία Καμπεζά

Copyright © 2022, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΤΕΕΑΠΗ,
Πανεπιστημίου Πατρών

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καμπεζά Μ. (2021). Η συνθετότητα στην έκφραση και επικοινωνία: Εισαγωγικό σημείωμα. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 18, 6–9. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/omep/article/view/30241>

Η συνθετότητα στην έκφραση και επικοινωνία: Εισαγωγικό σημείωμα.

Μαρία Καμπεζά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η., Πανεπιστημίου Πατρών, kampeza@upatras.gr

Το πεδίο της προσχολικής εκπαίδευσης έχει αλλάξει σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα και διεθνώς, καθώς έχει επηρεαστεί από σύγχρονες προσεγγίσεις στην έρευνα, αλλά και από παράγοντες που επιβάλλουν σε ένα βαθμό αλλαγές, όπως η εφαρμογή νέων ΠΣ και η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών. Ζητήματα που βρίσκονται στο προσκήνιο αφορούν την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, την ενεργή συμμετοχή στη μάθηση, τη δέσμευση για σεβασμό και αποδοχή στη διαφορετικότητα στοχεύοντας στη δημιουργία ανοιχτών μαθησιακών περιβαλλόντων, όπου αναγνωρίζεται η ικανότητα και το δικαίωμα των παιδιών να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων που αφορούν τη ζωή και τη μάθησή τους. Η κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση (Robbins, 2005), σύμφωνα με την οποία η μάθηση περιγράφεται ως εμπλοκή σε διαδικασίες συλλογικής κατασκευής νοημάτων, αποτελεί μία σύγχρονη, παιδοκεντρική προσέγγιση, η οποία περικλείει στο πλαίσιο της επιμέρους καινοτόμες κατευθύνσεις στη μάθηση και τη διδασκαλία (π.χ. αποθέματα γνώσης, αυθεντική αξιολόγηση), αλλά ταυτόχρονα αποτελεί και μια πρόκληση για τους ερευνητές, σχεδιαστές προγραμμάτων και εκπαιδευτικούς. Η μάθηση συνδέεται με τα ενδιαφέροντα των μαθητών, παρέχοντάς τους αυτονομία στις επιλογές, ενισχύοντας τη διερεύνηση και ενθαρρύνοντας τους πολλαπλούς τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας, ενώ παράλληλα διαμεσολαβείται από τις πολιτισμικές δραστηριότητες, τα εργαλεία και τις αντίστοιχες πρακτικές (Hedges & Cullen, 2012, Robbins, 2005, Rogoff, 2003). Οι διαφορές που εντοπίζονται μεταξύ των μαθητών κάθε τάξης είναι συχνά περισσότερες από τις ομοιότητες και αυτές οι διαφορές αντιμετωπίζονται ως πλεονεκτήματα που μπορούν να συμβάλλουν στη συνθετότητα και τον πλούτο των ιδεών και των πρακτικών, συνεπώς, μπορούν να αξιοποιηθούν (Καμπεζά, 2017, Σφυρόερα, 2020). Επιπλέον, οι παραδοσιακές μορφές επικοινωνίας και τα μέσα αναπαράστασης χρειάζεται να επανεξεταστούν προκειμένου να συμπεριλάβουν όλες τις πιθανές «γλώσσες» των παιδιών και να ανταποκριθούν στις σύγχρονες επικοινωνιακές απαιτήσεις. Σε μια κοινωνικοπολιτισμική προοπτική, οι διανοητικές διαδικασίες διαμεσολαβούνται, αλλά και εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα πολιτισμικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή νοήματος. Το σχολείο χρειάζεται να δείξει έμπρακτα στους μαθητές ότι αποδέχεται και δίνει αξία στις επικοινωνιακές τους πρακτικές, διευκολύνοντας της συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία μέσα από τη χρήση πολλαπλών τρόπων αναπαράστασης (Παπανδρέου, 2020).

Ζητήματα όπως τα παραπάνω παρουσιάστηκαν και συζητήθηκαν εκτενώς στο πλαίσιο του 12^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου της OMEP Ελλάδος σε συνεργασία με το Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία (Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η.) με θέμα «Ενισχύοντας την αλληλεπίδραση, υποστηρίζοντας την έκφραση: προκλήσεις και προοπτικές στη μάθηση και διδασκαλία παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας». Το παρόν τεύχος περιλαμβάνει επεξεργασμένα κείμενα που προέκυψαν από τις παρουσιάσεις

στο συνέδριο και καλύπτουν τις βασικές θεματικές περιοχές του. Πιο συγκεκριμένα, το θεματικό αυτό τεύχος περιλαμβάνει εννέα (9) επιστημονικά άρθρα όπου παρουσιάζονται θεωρητικές θέσεις και συζητώνται κριτικά ερευνητικά δεδομένα και εφαρμοσμένες πρακτικές σε μια προσπάθεια διατύπωσης προτάσεων, οι οποίες μπορεί να διευκολύνουν τους αναγνώστες να εντοπίσουν, να κατανοήσουν και υιοθετήσουν μια συνθετότερη γκάμα μαθησιακών εμπειριών επικοινωνίας και έκφρασης στο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Παρουσιάζοντας τα κείμενα με αλφαβητική σειρά, στο άρθρο των Βελλοπούλου, Κανελλάκου και Παπαπάνου ερευνώνται οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη διαφοροποιημένη διδασκαλία και τη χρήση της στο νηπιαγωγείο. Αξιοποιούνται διαδικασίες παρατήρησης στην τάξη, σχεδιασμός και υλοποίηση διαφοροποιημένων δραστηριοτήτων, και συνεντεύξεις με νηπιαγωγούς. Από τα αποτελέσματα γίνεται φανερό ότι, παρόλο που οι νηπιαγωγοί στο σύνολό τους αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα και τη σημασία της διαφοροποιημένης προσέγγισης, αρκετές νηπιαγωγοί συνδέουν τη διαφοροποιημένη προσέγγιση με τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών και την ειδική αγωγή, ενώ η ομαδοποίηση φαίνεται να αποτελεί έναν παράγοντα δυσκολίας στην εφαρμογή της συγκεκριμένης προσέγγισης στην τάξη.

Οι Γίδαρη και Κακανά μελετούν το επίπεδο της ποιότητας της παρεχόμενης αγωγής και εκπαίδευσης στα νηπιαγωγεία και σχεδιάζουν ένα πρόγραμμα επαγγελματικής ανάπτυξης για εκπαιδευτικούς προσχολικής ηλικίας, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας των νηπιαγωγείων. Καταγράφονται οι επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών και σχεδιάζεται ένα πεντάμηνο πρόγραμμα επαγγελματικής ανάπτυξης για τη μελέτη του οποίου δημιουργήθηκε μια πειραματική ομάδα και μια ομάδα ελέγχου. Ενώ αρχικά οι μέσοι όροι της πειραματικής ομάδας και της ομάδας ελέγχου δε διέφεραν σημαντικά, ο μέσος όρος της ποιότητας μετά την παρέμβαση είναι σημαντικά υψηλότερος για την πειραματική ομάδα από ό,τι για την ομάδα ελέγχου. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του προγράμματος καταδεικνύουν ότι η εκπαίδευση και κατάρτιση των εκπαιδευτικών επηρεάζουν σημαντικά την ποιότητα του προσχολικού περιβάλλοντος.

Στο άρθρο των Ιμέρ και Μπιρμπίλη με θέμα το διαδικτυακό εκπαιδευτικό υλικό, παρουσιάζεται μια έρευνα για την ποιότητα και το είδος του υλικού που υπάρχει διαθέσιμο σε Ελληνικές ιστοσελίδες- blogs που απευθύνονται σε νηπιαγωγούς. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι αν και στις ιστοσελίδες του δείγματος διατίθεται μεγάλη ποικιλία υλικών, στη πλειονότητα του το υλικό που προσφέρεται, καθώς και οι προτεινόμενες διδακτικές πρακτικές, κρίνονται ακατάλληλα. Συγκεκριμένα, κυριαρχούν οι κλειστού τύπου εργασίες και προωθούνται η κατευθυνόμενη διδασκαλία, τα διακριτά διδακτικά αντικείμενα και η ατομική, παθητική μάθηση. Για το λόγο αυτό, οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται υποστήριξη σε θέματα που αφορούν την επιλογή και τη διαχείριση εκπαιδευτικών μέσων και υλικών.

Οι Κοσμίδου, Αβλάμη, Κωστούδη και Σφυρόερα περιγράφουν και προσπαθούν να νοηματοδοτήσουν το ρόλο του κριτικού φίλου μέσα από το παράδειγμα της εμπλοκής δύο κριτικών φίλων στο πλαίσιο των επιμορφωτικών και ανατροφοδοτικών δράσεων ενός προγράμματος Εκπαίδευσης στη Διαφορά. Οι δύο εκπαιδευτικοί που εμπλέκονται ως κριτικές φίλες συμβάλλουν, παρατηρώντας και υποστηρίζοντας την ερευνήτρια, κυρίως στο πλαίσιο των βιωματικών εργαστηρίων και των συναντήσεων ανατροφοδότησης με την ομάδα των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν στην έρευνα. Τα ημερολόγια έρευνας και τα κρίσιμα συμβάντα που καταγράφηκαν αποτέλεσαν αντικείμενο πολλών ανατροφοδοτικών συζητήσεων αλλά και πεδίο ατομικού και συλλογικού αναστοχασμού. Το παραπάνω πλαίσιο διευρύνει τον ερευνητικό στοχασμό μέσα από τις πολλαπλές οπτικές που αναδεικνύει η συμμετοχή των κριτικών φίλων.

Η έρευνα των Μαβίδου και Κακανά εστιάζει στην επίδραση της Διαφοροποιημένης διδασκαλίας (ΔΔ) στα νήπια, αλλά και στα εμπόδια που εμφανίζονται στην εφαρμογή της στο νηπιαγωγείο. Αναλύονται συνεντεύξεις με νηπιαγωγούς, οι οποίες εφάρμοσαν

διαφοροποιημένες διδασκαλίες για δύο συνεχόμενα σχολικά έτη. Οι νηπιαγωγοί παρατήρησαν θετική επίδραση στα νήπια στη συνεργασία, στην ανάπτυξη της αυτονομίας τους, αλλά και αυξημένη κινητοποίηση, ενθουσιασμό και ενεργή εμπλοκή στη μάθηση. Ως εμπόδια τόσο σε επίπεδο εφαρμογής, όσο και σε επίπεδο σχεδιασμού, αναφέρθηκαν η διαχείριση της τάξης οι δυσκολίες στην κατάλληλη διαφοροποίηση και ο χρόνος προετοιμασίας. Ωστόσο, η θετική επίδραση που είχε η ΔΔ στα νήπια ενθάρρυνε τις νηπιαγωγούς να εντείνουν τις προσπάθειές τους για να ξεπεράσουν τα αναφερόμενα εμπόδια.

Οι Σακελλαρίου και Μπάνου χρησιμοποιώντας ερωτηματολόγιο και συνεντεύξεις, μελετούν τις απόψεις νηπιαγωγών και τεταρτοετών προπτυχιακών φοιτητών α) για το σχεδιασμό και την αξιολόγηση της διδακτικής του παιχνιδιού σε προσχολικά περιβάλλοντα μάθησης και β) για τη σημασία του παιχνιδιού στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τα ευρήματα της έρευνας δείχνουν ότι αναγνωρίζεται η σπουδαιότητα του παιχνιδιού στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ωστόσο, οι μελλοντικοί νηπιαγωγοί αναγνωρίζουν περισσότερο τη σημασία της συνεργασίας τους με τα παιδιά στο σχεδιασμό των δραστηριοτήτων παιχνιδιού, αλλά δυσκολεύονται να συνειδητοποιήσουν το βαθμό δυσκολίας του παιδαγωγικού σχεδιασμού, λόγω ελλιπούς διδακτικής εμπειρίας. Προτείνεται η εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που θα συμβάλλει στην καλύτερη αξιοποίηση του παιχνιδιού στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Το πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά νηπιαγωγείου το παιχνίδι μέσα στο σχολικό περιβάλλον μελετούν οι Τόπη και Παπανδρέου υιοθετώντας την πολυμεθοδική προσέγγιση του Μωσαϊκού. Εργαλεία της έρευνας αποτελούν η σχεδιαστική δραστηριότητα με συνέντευξη και η φωτο-αφήγηση. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα παιδιά έχουν μια ξεκάθαρη άποψη για το παιχνίδι στο χώρο του Νηπιαγωγείου, εστιάζοντας σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, αλλά οι απαντήσεις τους για την εμπλοκή των ενηλίκων στο παιχνίδι τους είναι αντιφατικές. Διατυπώνονται προτάσεις για την επαναδιαπραγμάτευση του παιχνιδιού και του ρόλου των εκπαιδευτικών σε αυτό, στο πλαίσιο της προσχολική εκπαίδευσης.

Οι Τσίρμπα και Στελλάκης διερευνούν τις αντιλήψεις των νηπιαγωγών για τις προσδοκίες των γονέων από το νηπιαγωγείο, σχετικά με το γραμματισμό. Τα αποτελέσματα από την ανάλυση των συνεντεύξεων δείχνουν ότι η πλειονότητα των νηπιαγωγών πιστεύει ότι οι γονείς προσδοκούν να μάθουν τα νήπια να γράφουν και να διαβάζουν πριν το Δημοτικό. Παρατηρούνται διακυμάνσεις μεταξύ των προσδοκιών των γονέων που σχετίζονται με το μορφωτικό τους επίπεδο. Η ενημέρωση των γονέων για το ρόλο του νηπιαγωγείου κρίνεται αναγκαία, ώστε να ενθαρρύνεται η συνεργασία μεταξύ γονέων-εκπαιδευτικών.

Στο τελευταίο άρθρο οι Χατζηιωαννίδου και Πεντέρη μελετούν τις αντιλήψεις των νηπιαγωγών σχετικά με τις ενέργειες και στρατηγικές που εφαρμόζουν για την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας των παιδιών στις τάξεις τους. Από την ανάλυση περιεχομένου των συνεντεύξεων διαπιστώνεται πως για τις νηπιαγωγούς έχει ιδιαίτερη βαρύτητα η ανάπτυξη θετικών σχέσεων και συνεργασίας μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων στη σχολική μονάδα.

Σε όλα τα παραπάνω άρθρα περιλαμβάνονται διαφορετικές διαστάσεις υποστήριξης της έκφρασης και της συμμετοχής των μαθητών, ανάλογα με την εστίαση των ερευνητών και εκπαιδευτικών, αλλά σε όλα διαφαίνεται μια κοινή συνισταμένη, η συλλογική ευθύνη για τη μάθηση και την ανάπτυξη των μαθητών, η οποία μεταφράζεται σε πρακτικές με τις οποίες παιδιά και εκπαιδευτικοί εργάζονται μαζί, δημιουργούν σχέσεις εμπιστοσύνης και είναι ανοιχτοί στη διαφορετικότητα καλωσορίζοντας τις αλλαγές και τις προκλήσεις.

Κλείνοντας, θέλω να ευχαριστήσω θερμά τους συγγραφείς που με μεγάλη προθυμία ανταποκρίθηκαν στη δημιουργία αυτού του θεματικού τεύχους και συνέβαλαν στην κατανόηση της πολυπλοκότητας της επικοινωνίας και της συμμετοχής στην προσχολική εκπαίδευση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Hedges, H., & Cullen, J. (2012). Participatory learning theories: A framework for early childhood pedagogy. *Early Child Development and Care*, 182(7), 921-940.
- Robbins, J. (2005). 'Brown paper packages'? A sociocultural perspective on young children's ideas in science. *Research in Science Education*, 35, 151-172.
- Rogoff, B. (2003). *The cultural nature of human development*. New York, NY: Oxford University Press.
- Καμπεζά, Μ. (2017). Προκλήσεις για τον εκπαιδευτικό της Προσχολικής Εκπαίδευσης: Το κοινωνικό πλαίσιο, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των παιδιών και η συνεργασία με την οικογένεια. Στο ΤΕΕΑΠΗ, *Σύγχρονες ερευνητικές τάσεις στην προσχολική και την πρώτη σχολική ηλικία* (σσ. 81-91). Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.
- Παπανδρέου, Μ. (2020). *Συμμετοχική μάθηση στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία: Κατανοώντας τις γλώσσες των παιδιών και ενισχύοντας τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες μάθησης και έρευνας*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σοφία.
- Σφυρόερα, Μ. (2020). Προς μια ολιστική αντιμετώπιση της διαφοροποιημένης παιδαγωγικής: Αντιλήψεις και πρακτικές εκπαιδευτικών παιδιών προσχολικής ηλικίας. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 6, 119-142. doi:<https://doi.org/10.12681/dial.25549>